

1

Model Answer. Sem 4

Sub. Community Development

प्रश्न १

१. शहरी विभाग संकल्पना स्पष्ट करून या विभागाची वैशिष्ट्ये सांगा .

उत्तर : प्रस्तावना . शहर विभाग या मंडोला नगर विभाग हा पर्यायी शब्द वापरतात आणि नगर हा नेहमीचा परिचयाचा शब्द आहे लोकांची आवक जावक गर्दी मोट्या प्रमाणात दळणवळण मंदेशवहानाच्या साधनांचे जाळे पसरलेले असते . शहरी ही संज्ञा शहर नगर व महानगरातील पर्यावरणीय विभागात राहणाऱ्या व्यक्तींना संबोधण्यासाठी उपयोगात आणली जाते .

शहरी विभागचा व्याख्या १ - लुई वर्थ या समाजशास्त्रज्ञाच्या मते "सामाजिक विविधता असणाऱ्या व्यक्तींची सापक्ष दृष्टिने मोठी व स्थायी वसाहत म्हणजे शहर विभाग होय" . ("RELATIVELY LARGE DEGREE AND PERMANENT SETTLEMENT OR SOCIALLY HETEROGENEOUS INDIVIDUALS")

२ - मॉमवर्ट या समाजशास्त्रज्ञाच्या मते शहर विभाग हे एक असे स्थान आहे जे इतके मोठे आहे की ज्यातील वहूतांश निवामी लवकर एकमेकांना ओळखत नाही

.("City as a place which has become so large that people no longer know each other.

वैशिष्ट्ये

1. विशाल आकार (Broad Area)
2. विना शेती व्यवसायाचे आधिक्य (Plus of Non Agriculture Occupation)
3. अत्याधिक लोकसंख्या (More Population)
4. सामाजिक विविधता (Social Hatrogeneity)
5. दुय्यम संबंध (Secondary Relation)
6. व्यक्तीवाद आणि स्पर्धा (Individualism and Competition)
7. सामाजिक गतिशीलता (Social Mobility)
8. श्रमविभाजन आणि विशेषीकरण (Division of Labour and Specialization)
9. दुय्यम समुहाचे नियंत्रण (Control of Secondary Groups)
10. सामाजिक जिवाची जटिलता (Complexity of Social Life)
11. आर्थिक समचनेत भिन्नता (Diference of Economic Structure)
12. विभक्त कुटुंब पध्दती (Nuclear Family System)
13. कृत्रिम सामाजिक जिवन (Artificial Social life)
14. मानसिक संघर्ष (Psychic Conflicts)
15. सामाजिक समस्यांचे केंद्र (Centre of Social Problem)

नागरी भागात कधीही राहिलेली नाही . आणि नागरीजीवन एवढ्या गतीने कधी विकसितही झाले नाही . परंतु आधुनिक काळातील वैज्ञानिक प्रगती व विकसामुळे नागरी जीवन हे अधिक जटिल बनले आहे .

शहरी समुदायाची व्याख्या

- १ . समवटे याच्या मते नगर एक असे स्थान आहे जे इतके मोठे आहे त्याचे निवासी लवकर एकमेकांना ओळखत नाही
- २ . लुइ वर्थ या समाजशास्त्रज्ञानाच्या मते सामाजिक विविधता असणारया व्यक्तीची सापेक्ष दृष्टिने मोठी दाट व स्थायी वसाहत म्हणजे नागरी समाज होय .

पुढील मुदयाच्या आधारे आपणास नागरी समुदायाची जिवन पध्दती आधोरेखित करता येइल .

- १ . व्यक्तीवाद २ . मर्यादित आकार ३ . कुटूबाचे कमी महत्व ४ . व्यवसायातिल भिन्नता . ५ . स्त्री पुरूषांचा समान दर्जा ६ . परंपरागत व्यवसायाचा राम ७ . कौटूबिक संबंधात असंतुलन ८ . कुटूब सदस्याच्या दिनचर्येतील भिन्नता ९ नातेवाइकांचे कमी महत्व १० . सत्तेचे विकेंद्रिकरण ११ . घटस्पोटाचे वाढते प्रमाण १२ . औपचारिक नातेसंबंध १३ गतिशीलता .

३ . शहराच्या सर्वांगिण विकासामध्ये पर्यावरण संवर्धनाचे महत्त्व सांगा .

उत्तर : प्रस्तावना . निमगनि मानवाला सर्व सोयीनी युक्त अश्या आपल्या कुशीमध्ये सर्वांगिण विकासाचा आधार दिला आहे . पर्यावरण ही व्यापक संकल्पना आहे . जमीन पाणी हवा वनस्पती हे पर्यावरणाचे महत्त्वाचे घटक आहेत .

पर्यावरणाचा अर्थ : “ शहरी भगाच्या सभोवताली असलेल्या परिसरातील नैसर्गिक व सांस्कृतिक घटकांचे एकमेकांशी असलेले संवध व त्यातुन निर्माण झालेली परिस्थिती म्हणजे पर्यावरण होय .

शहरी भागात पर्यावरण प्रदूषण मोठया प्रामाणावर होत आहे त्याची ३ कारणे आहेत १ . शहरी भागातील लोकसंख्या वृद्धी २ . वाजारावर आधारित औद्योगिकरण व नागरिकरण ३ उपभोक्तावादी संस्कृती

त्यामुळे अनेक सामाजिक व आरोग्याशी संबंधित समस्या निर्माण झाल्या आहेत म्हणुन शहराच्या सर्वांगिण विकासासाठी पर्यावरण संवर्धन ही काळाची गरज आहे .

प्रश्न २

१ . भारतातील शहर विकासासाठीचे कार्यक्रम स्पष्ट करा .

उत्तर : प्रस्तावना . . भारतात दिवसेंदिवस शहरांची संख्या वाढत आहे या शहरात संरचनात्मक सोयी सुविधा निमाहण करून जनजीवन सुखमय करणे ही शासनाची नैतिक जवाबदारी आहे . India is the second largest urban population in the world and by 2050 , around 50% of India's population ie , 814 million is expected to live in urban areas. Given this scenario, the present infrastructure and amenities in cities and towns are not adequate to address the expanding process. There fore several

3

initiatives are launched by the Govt to promote urban infrastructure in the country

1 The Smart Cities Mission

2. Financing of smart cities mission.
3. Atal Mission for Rejuvenation and Urban Transformation. (Amrut) Project.
4. Pradhan Mantri Awas Yojana
5. Swaccha Bharat Mission

२. भारतातील झोपडपट्टी वाढीमगील कारणे स्पष्ट कर .

उत्तर . प्रस्तावना: भारतात झोपडपट्टीची वाढ मोठ्या पामाणात होत आहे झोपड्या हे शहरांसटी सहन होणारे संगता येणारे आणि तर्गही काहीही उपाय करता न येणारे दुखणे शहरातील झोपडयंचे कगायचे काय या प्रश्नांचे उत्तर आपल्याकडे देशातील एकाही राजकीय पशास सापडलेले नाही, ते सापडण्याची शक्यताही नाही याचे कारण झोपड्या ही समस्या दिसत अमली तर्ग तिचे मुळ आर्थिक असते . भारत हा खेडेप्रधान देश आहे खोदयामध्ये अनेक समस्या आहेत त्यामध्ये गेजगागांचा अभाव ही प्रधान समस्या आहे खेड्यातील लोक गजगागांसटी शहरगत स्थलांतर करत आलेले आहेत याचाच अर्थ शहरगत वडणाग्या झोपड्यामागची कारणे ग्रामीण भागातील अडचणीत कीव्हा समस्येत दडलेली आहेत . The world 'slum' is often used to describe informal settlements within cities that have inadequate housing and squalid , miserable living conditions. They are often overcrowded, with many people crammed into very small living spaces.

Slums are not a new phenomenon. They have been part of the history of most cities, particularly in the early years of urbanisation and industrialisation as populations boomed. Slums are generally the type of settlement affordable and accessible to the poor in cities, where competition for land and profits is intense.

"Some scholars suggest that urbanization creates slums because local governments are unable to manage workers without an affordable place to live in, dwell in slums. Rapid urbanization drives economic growth and causes people to seek working and investment opportunities in urban area."

There are so many reasons of slums rapid growth

१. वाढती लोकसंख्या २. ग्रामीण भागातील वेरोजगारी ३. शैलीव्यवसायातील हंगामी वेकारी
४. शहरगत गेजगागाची हमी ५. ग्रामीण भागातील लेकांना शहरी जीवनाचे आकर्षण इत्यादी .

progress and hence, development of transport has been given high priority in five year plans in India. Types of Transportation. 1.Land Transport .such as Railways , Road ways, 2.Air Transport.

मुलभुत किंवा पायाभुत सुविधा या विकास किंवा प्रगतीला आवश्यक आहेतच परंतु या सोयीसुविधा त्या त्या म्हानगराच्या अंगभुत वैशिष्ट्यांना जपणारया असल्या पाहिजेत . आज नेमकया याच गेटीकडे दुर्लक्ष होत आहे . याचे अगदी ताजे उदाहरण म्हणून मुंबई म्हानगराचे सहजपणे देता येईल . सध्या मुंबईत मेट्रो माने रेल्वे शिवाय आंतरराष्ट्रीय दर्जाचे व्यापार केंद्र उभागण्याच्या मेठया हालचाली सुरू आहेत . परंतु या सर्व सोयीसुविधा करित असताना या म्हानगराच्या पर्यावरणाची आणि सामाजिक जनजिवनाची घुसमट होणार असेल तर त्या सोयी सुविधा कोणती किंमत मोजून आपण करणार आहोत याचा विचार झाला पाहिजे . बुलेट टेन साठी आता वांद्राच्या एम एम आर डीचा मैदानाचा काही भाग वापरण्याच्या हालचाली सुरू झाल्या आहेत . आझाद मैदानाचा काही भाग मेट्रो रेल्वेसाठी वळकावला गेला आहे . मुंबईतल्या ९० टक्के शाळांमहाविद्यालयाकडे मोकळी मैदाने नाहित .

Importance of transport are such as 1. Trade expansion 2. Rapid Industrialisation 3.Availability of job opportunities 4. Network and Trade 5.Sectoral linkages 6. Plice Utility 7. Reduces regional imbalances 8. Tourism development.

उपाय योजना . १ . वाहतूकीच्या साधनांचा विकास २ . धरणाचा विकास ३ . वाजारपेटांचा विकास ४ . शिक्षणाच्या सोयीचा विस्तार ४ . शैली विकासाचे धोरण ५ . औद्योगिकरणाचा विकास .

प्रश्न ४

१ . झोपडपट्टी पुर्नवसामध्ये गुहनिर्माण मंडळाची भुमिका स्पष्ट करा .

प्रस्तावना : The government of India has made efforts to eradicate the problems of urban slums since the 1880s: the colonial era. However, these efforts have grown in effectiveness since the 1970s, and specially after 1985.

केंद्राच्या मालकीच्या असलेल्या संरक्षण रेल्वे विमानतळ प्राधिकरणाच्या जागांवर झोपडपट्टी पुनर्वसन योजना रावविण्यास शासनाने मुगवात केलेली आहे . झोपडपट्टी पुर्नवसामध्ये गुहनिर्माण मंडळाची भुमिका पुढिल मुदयाने स्पष्ट करता येईल

१ . म्हानगर पालिका क्षेत्रातील झोपडपट्टी गलिच्छ वस्तीत वास्तव्य रसणारया पत्रा झोपडी धागकास पककी सदनिका उपलब्ध करून देणे .

२ . म्हानगर क्षेत्रातील झोपडपट्टी वासीयांसाठी गटाराची व्यवस्था करणे

३ . सार्वजनिक शौचालय वांधून देणे .

४ . नागरगिन कचरा व्यवस्थापन

5

आशियातील सर्वात मोठ्या धागावी झोपडपट्टी पुनर्विकासासाठी जागृतीक पातळीवरील प्रयत्न फक्त्यानंतर आता राज्य शासनाने धागावीचा एकलिक विकास करण्याचे ठरविले आहे. तत्काल ६०० एकरवर पसरलेल्या धागावीचे १२ ते १३ तुकडे करून ते पुनर्विकासासाठी देण्याचा प्रयत्नही अयशस्वी झाल्यानंतर आता धागावीचा पुन्हा एकच विभाग करून तो विकसित केला जाणार आहे. धागावी पुनर्विकासाचे घोडे पुढे दामटविण्यासाठी राज्य शासनाने खुप प्रयत्न केले. मुगवातीला ५ विभागात पुनर्विकास करण्याचे ठरविण्यात आलेल्यापैकी ५ वा विभाग म्हाडाला देण्यात आला. म्हाडाला या विभागात पुनर्वसनाच्या एमारती भांडल्या असल्यातरी फारसा वेग घेतलेला नाही संदर्भ लेकसत्ता दैनिक दि. १०.४.२०१८.

प्र.२. ७४व्या घटना दुरुस्थिच्या शिफारशी आणि महत्व सांगा. . .

प्रस्तावना: संसदेने १९९२ मध्ये महानगरपालिकांशी संबंधित. घटनेची ७४ वी दुरुस्ती कायदा, १९९२ मध्ये पारित केला. त्यास २० एप्रिल १९९३ मध्ये भारताच्या राष्ट्रपतीकडून संमती मिळाली. हा कायदा नगरपालिकांना स्थानिक स्वराज्य संस्था म्हणून प्रभावीपणे कार्य करण्यासाठी आणि स्थानिक पातळीवर लेकशाही गावविण्यासाठी योग्य असा आग्रवडा आणि संरचना पुरवितो. या कायद्याच्या महत्वाच्या शिफारशी पुढिल प्रमाणे १. महापालिकांचे संविधान २ नगरपालिकेची रचना ३. प्रभाग समितीचे संविधान ५. जागांचे आरक्षण ६ नगरपालिका मुदत कालावधी ७ राज्य निवडणुका आयोगची नियुक्ती ८. राज्य वित्त आयोगाची नियुक्ती ९. महानगर व जिल्हा नियोजन समितीचे मंगटन.

महत्व. १. संरचनात्मक सुविधेन वाढ २. वित्तीय सधनाची निर्मिती ३. निकोप निवडणुका ४. आरक्षणामुळे स्त्री सक्षमीकरण ५. मुदतीत निवडणुका ६. लेकशाहीचे विकेंद्रिकरण . .

प्र ३. शहरी विकासासाठी धोमण निश्चिती स्पष्ट करा.

The Independent India has been urbanizing very fast. At the end of 20th century the pattern of urbanization in India has been a spatially and structurally unbalance one. The Government of India has formulated the National Urban Sanitation Policy, National Urban Transport policy, and National Urban Housing and Habitat Policy in view of rapidly increasing urban population The Jawahalar Neharu Urban Renewal Mission launched in December 2005 and the National Mission on Sustainable Habitat approved recently also provide an over arching policy framework to address issues relating to sustainable urban development.

The National Urban Sanitation Policy seeks to cart fully sanitized Cities through awareness generation, State Sanitation Strategies and integrated City sanitation plans. The National Urban Transport Policy seeks to promote safe, affordable and sustainable transportation through integrated land use and transport planning, multi-model public transport, equitable allocation of road space and promotion of clean technologies. The National Urban Housing and Habitat policy seeks to promote sustainable development of habitat in the country with a view of land, shelter and services at affordable prices to all

6

sections of society. The National Mission on Sustainable Habitat seeks to promote sustainability of habitats through improvements in energy efficiency in building, urban planning, improved management of solid and liquid waste including recycling and power generation, modal shift toward public transport and conservation. . . .

विकासासाठी मैदानाचा वळी नको

मुलभूत किंवा पायाभूत सुविधा या विकास किंवा प्रगतीला आवश्यक आहेतच परंतु या सोयसुविधा त्या त्या म्हानगराच्या अंगभूत वैशिष्ट्यांना जपणाऱ्या असल्या पाहिजेत. आज नेमक्या याच गेप्टीकडे दुर्लक्ष होत आहे. याचे अगदी ताजे उदाहरण म्हणून मुंबई म्हानगराचे महजपणे देता येईल. मध्या मुंबईत मेटो माने गेल्वे शिवाय आंतगर्णीय दर्जाचे व्यापार केंद्र उभारण्याच्या मेटया हालचाली मुरू आहेत. परंतु या सर्व सोयीसुविधा करित असताना या म्हानगराच्या पर्यावरणाची आणि सामाजिक जनजिवनाची घुसमट होणार असेल तर त्या सोयी सुविधा कोणती किंमत मोजून आपण करणार आहेत याचा विचार झाला पाहिजे. बुलेट ट्रेन साठी आता वांदाच्या एम एम आर डीचा मैदानाचा काही भाग वापरण्याच्या हालचाली मुरू झाल्या आहेत. आझाद मैदानाचा काही भाग मेटो गेल्वेसाठी वळकावला गेला आहे. मुंबईतल्या ९० टक्के शाळांमहाविद्यालयाकडे मोकळी मैदाने नाहीत.

प्रत्येकाच्या व्यक्तीमत्व विकासासाठी

मुंबईच्या भौगोलिक आणि सामाजिक परिस्थितीचा जर विचार केला तर आहे त्याच जागेचा आधिकाधिक वापर करून सुविधा पुरविल्या गेल्या पाहिजेत. अगदी मुंबईतल्या सामान्य माणसाला हिच अपेक्षा असते, तो नविन घर घेऊ शकत नाही परंतु महानगरपालिकेने चटइक्षेत्रा निर्देशांक वाढवून दिलेला आहे त्याच जागेवर वहूमजली इमारत इभारून त्याला थोडे मोठे घर मिळवता येते. कारण जागेचा प्राशन हा येथिल मुलभूत प्रश्न आहे. अशा परिस्थितीत मोकळी मैदाने सांभाळली पाहिजेत.

प्रश्न ५ टिपा लिहा कोणत्याही दोन.

अ. नगर विकासाचे मोजमापन (Measurement of City development)

उत्तर : उपलब्ध आकडेवारीनुसार २००७ च्या मध्यापासून जगातलि एकूण लोकसंख्येपैकी निम्मी लोकसंख्या नागरी शहरी भागात राहू लागली आहे. २०३० मध्ये ते प्रमाण दानवृत्तियांश ६६.७ टक्के असेल असा अंदाज आहे. ही वाढ भारतासारख्या विकसनशिल देशांतील नगरात प्रामुख्याने होईल. साहजिकच नगर नियोजन आणि व्यवस्थापन हे आपल्यासमेत एक मोठे आव्हान ठरणार आहे. शहरीकरणाचा हा कल लक्षात घेऊन संयुक्त राट संघाचा मानव वसाहत यु एन होबिटेट कार्यक्रम वरील वर्षे शहरीविकासाचे काही सुचकांक प्रसिध्द करित आहे. त्या सुचकांकातील निवडक घटक घेऊन जगातील नगरांचा विकास मोजण्यासाठी संयुक्त राट संघाने १९९६ मध्ये एक शहर विकास निर्देशांक विकसित केला. तो पाच घटक निर्देशांकांच्या मरासरीने पुढिल प्रमाणे काढला जातो. १ पायाभूत सुविधा निर्देशांक २. कचरा व्यवस्थापन ३ आरोग्य निर्देशांक ४. शिक्षण निर्देशांक ५ शहर उत्पन्न निर्देशांक

या पाच मुत्रातील पायाभूत सुविधा निर्देशांकांसाठी पाणी पुरवठा जोडण्या सांदपाणी निचरा जोडण्या वीजपुरवठा जोडण्या आणि दुग्धनी जोडण्या यांचा समावेश केला जातो. तर कचरा व्यवस्थापन निर्देशांकासाठी सांडपाणी विल्हेवाटीची व्यवस्था आरोग्यासाठी अपेक्षित आयुष्यमान बालमृत्युदर आणि शिक्षण निर्देशांकासाठी साक्षरता शाळेतील विद्यार्थ्यांची संख्या असे घटक विचारात घेतले जातात.

7

व. ध्वनी प्रदुपण .

उत्तर : ध्वनिप्रदुपण म्हजे पानी मनुष्य यंत्र यांच्यामुळे वातावरणात निर्माण झालेल्या व एतर मनुष्य यांच्यामुळे वातावरणात निर्माण झालेल्या व इतर मनुष्य किंवा यांना वाधा पोचविणारया आवाजामुळे निर्माण जालेली थिती होय .

ध्वनिप्रदुपणाचे मुख्य स्रोत पुढिल प्रमाणे १. परिवहन प्रणाली २ आवाज करणारी यंत्र सामग्री ३. लोकांचा गौगाट या व्यतिरिक्त गाड्यांचे होर्न सायरन फटाके गिण्यांचे भोंगे ध्वनिवर्धकांचे आवाज रेडिओ दुरचित्रावाणी सम्वानून वाहेर पडलेले आवाज ध्वनिप्रदुपणाचे मानवी आरोग्यावर घातक परिणाम होत असतात .

क. शहरी विकासासाठी प्रशासन

उत्तर : भारतामध्ये नागरी क्षेत्रात पुढिलप्रमाणे चार प्रकारच्या स्थानिक संस्था कार्यान्वित आहेत . शहरी विकासप्रशासनामध्ये त्याची भुमिका महत्वपूर्ण राहिली आहे १ महानगरपालिका २ नगरपालिका नगर व अधिमुचित क्षेत्रा समिती ३ . छावणी वार्ड

ड. शहरीभागातील सार्वजनिक आरोग्य विषयक सुविधा . शहरी भागातील नागरिकांना दर्जेदार आरोग्य सुविधा मिल्वून देण्यासाठी राज्यात राष्ट्रीय शहरी आरोग्य अभियानाला सुरवात करण्यात आली आहे . हे अभियान यशस्वी करण्याची महत्वाची जबाबदारी महापालिका आणि नगरपालिकावर आहे . या अभियानात शहरी प्राथमिक केंद्राचे नुतर्नीकरण केले जाते आरोग्य संकल्पनेशी निगडित वार्डांचा पाठपुगवा केला जातो .

8

३. शहरीविकासाचा अर्थ सांगून शहर विकासाच्या अभ्यासाचे महत्व स्पष्ट करा .

उत्तर : प्रस्तावना: शहरीविकासाच्या म्हणजे शहरांमध्ये राहणाऱ्या समुदायाचे जिवनमान उंचावण्यासाठी लागणाऱ्या संरचनात्मक सोयींचा विकास करणे होय India is the second largest urban population in the world and by 2050 , around 50% of India's population ie , 814 million is expected to live in urban areas.

शहर विकासाच्या अभ्यासाचे महत्व . १. आधुनिक समाजाच्या अध्ययनासाठी २. नागरी समाजाच्या समस्यांच्या निराकरणामाठी ३. लोकसंख्या व स्थलांतराचा अभ्यास ४ राजगा व योग्य व्यवसाय निवडिच्या दृष्टिने महत्त्वक .

प्रश्न ३ ग

१. शहरातील लोकसंख्या वाढीची कारणे सांगा

प्रस्तावना . One of the major challenges faced by the Indian economy is population Explosion. India has highest growth rate of population in the world. In India we observe population explosion at urban region. 'Population explosion is a situation where the growth of population is faster than the growth and development of the economy.

Causes of Population Explosion in Urban Region mention as following

१ सार्वत्रिक विवाह २ अज्ञान ३. दारिद्र्य ४ , उष्ण हवामान ५ नैसर्गिक आपत्तीवर नियंत्रण ६ . वैदकीय सेवा व आरोग्य यात सुधारणा ७ . राहणीमानाच्या दर्ज्यात सुधारणा ८ . शिक्षणाचा प्रसार

२ . भारतातील प्रादेशिक असमतोलाची कारणे सांगून उपाय योजना सांगा .

प्रस्तावना .

A report Historical factor. 2. Geographical factors 3. Locational Advantages 4. Inadequacy of economic Overheads 5. Failure of Planning Mechanism 6. Marginalization of the Impact of Green Revolution to certain Regions. 7. Lack of Growth of Ancillary Industries in Backward States. 8. Lack of Motivation on the part of Backward states.

३ . शहरी वाहतूकीचे प्रकार आणि महत्व सांगा . .

प्रस्तावना: शहरातील सार्वजनिक वाहतूक व्यवस्था रेल रस्तो आणि जल आणि हवाई मार्गाने होते मूव्हनील ८८ तकके प्रवासी सार्वजनिक वाहतूकीचा वापर करतात उदा: बस सेवा वृहन्मुंबई इलेक्ट्रीक सप्लय एण्ड टान्स्पोर्ट तसेच मम्बई महापालिका परिवहन एन एम एम टी मेट्रो अध्येरी ते घटकोपर सुरू झाली आहेआटे रिक्षा मम्बईतील सार्वजनिक वाहतूकीची महत्वाची वुमिका निभावतात . झल परिवहन बसेवा आणि मढ वेट दरम्यान फेरी सुरू आहे . छत्रपती शिवाजी आंतरराष्ट्रीय विमानतळ हे शहरातील मुख्य विमान चाकलन केंद्र आहे . Transport is the backbone